

Bland fotbollsspelare och dinglyftare – idrott och fysisk fostran i det gamla Kina

Nästa år står Kina som värd för världens mest prestigefyllda idrotts-
evenemang, olympiska spelen. Men få här hemma vet något om
idrott i det gamla Kina. Det beror förstås delvis på västvärldens
begränsade kunskap om landet men också på att det ledande sam-
hällsskiktet i Kina under kejsardömets senare tid betraktade fysiska
övningar som något vulgärt som den lärde gentlemanen skulle hålla
sig borta från. Likväl förekom fysiska övningar eller sporter som i
vissa fall har slående likheter med de vi ser idag.

TEXT: BERTIL LUNDAHL

För cirka två månader sedan hölls världsmästerskapen i
fotboll för damer i Kina och denna sport är just ett exem-
pel på en idrott som utövades tidigt i Kina. Det interna-
tionella fotbollsförbundet FIFA:s ordförande Sepp Blatter
har t.o.m. talat om att fotbollen föddes i Kina.

Redan under De stridande staternas period (403–221
f.Kr.) förekom nämligen en form av spelet i staten Qi, som
låg i nuvarande Shandongprovinsen. Enligt två kända
verk, *Historieskrivarens uppteckningar* och *De stridande staternas
strategier*, så kom en av den tidens kringresande rådgivare
Su Qin till Qi för att övertyga kungen där om att gå med
i en allians mot den mäktiga Qinstaten. Su Qin nämner
då en mängd aktiviteter som var vanliga bland invånarna
i Qis huvudstad Linzi och en av dem var just fotboll, taju
eller cuju, som det kallades på den tiden. Ta eller cu bety-
der sparka och ju var en boll av läder. Linzi var en rik stad
med flera hundratusen invånare så det fanns utrymme för
sådana aktiviteter där.

Fotboll både i kejsarens palats och ute i gränderna

Enligt *Handynastins historia* var den förste Hankejsaren Liu
Bang (d. 195 f.Kr.) fotbollsintresserad och han lät t.o.m.
anlägga en muromgärdad fotbollsplan i palatset. En an-
nan känd person från Han (206 f.Kr.–220 e.Kr.), gene-
ralen Huo Qubing, lät sina soldater spela fotboll för att
stärka deras stridsmoral. Det finns också belägg för att det

spelades fotboll ute bland folket i gränderna under Hanti-
den. I den berömda bibliografin som ingår i *Handynastins
historia* finns även en bok med titeln *Cuju*, alltså *Fotboll*, som
tyvärr gått förlorad.

Under senare delen av Han skrev Li You en dikt som
beskriver fotbollsspel. Enligt den skulle man ha spelat
med en rund boll på en fyrkantig plan med två månfor-
made mål. Två tolvmanlag möttes under ledning av en
opartisk domare.

Bollen fylldes ursprungligen med fjädrar eller hår, men
under Tangdynastin (618–907) användes luft i stället. Luf-
ten blåstes in i en urinblåsa från ett djur och blåsan täcktes
av åtta hopsydd fält av läder.

Det fanns olika sätt att tävla. Ett var att två lag sköt från
var sitt håll mot ett mål som stod i mitten av planen. Den
som gjorde flest mål vann. Men man kunde också tävla
individuellt om vem som kunde hålla bollen i luften längst
eller vem som kunde skjuta högst.

Från Tangdynastin kommer också de första skriftliga
beläggen på att kvinnor sysslade med fotboll, men det
rörde sig då om tekniska övningar med bollen, inte spel
mot mål. Av stenreliefer som påträffats i Henanprovinsen
att döma förefaller det dock som om kvinnor sparkat boll
redan under Handynastin.

Kvinnor kom att fortsätta att visa upp sina färdigheter
med bollen även under senare dynastier men i deras fall

kom tonvikten mer att ligga på framförandets skönhet och deras personliga skönhet. Exempel från skådespel och den kända romanen *Jin Ping Mei* (Den gyllene lotusen) tyder på att kvinnliga prostituerade kunde använda fotbollskonster för att underhålla sina kunder.

Nya sätt att spela fotboll utvecklades under Songdynastin (960–1279). Då tävlade två tiomannalag på en plan där man hängt upp ett nät mellan två stolpar mitt på planen. Lagen skulle försöka skjuta bollen genom ett hål i övre delen av nätet. Först skulle laget som hade bollen utföra svåra tricks med den innan den slutligen via lagets vicekapten och kapten skulle skjutas mot hålet i nätet. Om det andra laget lyckades skjuta tillbaka bollen genom hålet direkt fick det poäng.

Men det förekom också fotboll utan något mål alls. Då handlade det om att tricksa eller joxa, d.v.s. att göra olika konster med bollen. Precis som inom dagens bedömningsporter hade man speciella namn på de olika tricken som utfördes.

Fotbollen blev mer organiserad under Song och det växte fram något som skulle kunna liknas vid en förening eller ett sällskap. Den bestod inte bara av spelare som livnärde sig på att visa upp sina fotbollskonster utan även av intresserade amatörer. Sällskapet hade stadgar och arrangerade framträdanden bl.a. i kejserliga palatset.

Flera av Songdynastins kejsare var intresserade av fotboll och den förste av dem, Zhao Kuangyin, förekommer t.o.m. på en målning av Qian Xuan (1239–1301) som heter ”Fotbollsbild”. På målningen ses kejsaren sparka boll tillsammans med några ministrar.

I den berömda romanen *Berättelser från träskmarkerna* möter vi Zhao Ji, blivande kejsare under Song, som blir så imponerad av en fotbollskonstners konst att han ger denne en hög post.

Intresset för fotboll nådde sin kulmen under Songdynastin och även om det förekom också under Yuan (1279–1368) och Ming (1368–1644) dog det efterhand ut då manchuerna tog över Kina under Qing (1644–1912). Manchuerna var visserligen intresserade av fysiska övningar men för deras del handlade det mer om jakt, brottning och skridskoåkning.

En föregångare till golf

En annan modern bollsport som också haft en föregångare i Kina är golfen. I ett verk från 1282 *Bollklassikern* (*Wanjing*) beskrivs ett spel, chuiwan, som påminner om golf. Det bedrevs utomhus på en ondulerande bana där ett

Fötterna används också i den här typen av spel, som går ut på att sparka prick på den andra bollen.

antal hål som man stuckit ner flaggor i var placerade 60–100 m från utslagsplatsen. Man använde en klubba med en form av klubbhuvud så att man lättare skulle kunna träffa bollen. Om deltagarna sänkte bollen i ett hål inom tre slag fick man en poäng, annars fick man avdrag. En omgång av tävlingen gick till 10, 15 eller 20.

Enligt *Bollklassikern* var bl.a. den ovannämnde Songkejsaren Zhao Ji (reg. 1100–1126) även förtjust i det här spelet. Förutom skriftliga belägg finns det målningar från såväl Song, som Yuan och Ming med chuiwan som motiv. Någon gång vid skiftet mellan Ming och Qing försvann spelet.

Chuiwan sägs ha utvecklats ur en form av landhockey budaqiu, som spelades under Tangdynastin. I budaqiu möttes två lag som tävlade om vem som kunde göra flest mål. Klubborna som användes var krökta precis som de som kom att användas i chuiwan.

Hästpolo

Klubbor och boll användes också i en annan populär sport under Tang, nämligen hästpolo. Sporten stammar förmodligen från Persien, men det var via tibetanerna som kineserna lärde sig spela polo. Många av Tangdynastins kejsare var förtjusta i polo och tibetanska lag inbjöds att spela i palatset. En del kejsare var inte bara åskådare utan deltog själva i spelet. Som den mest framstående av dem

räknas Li Longji, som regerade 712–56. Han såg till att polo fick spridning inom krigsmakten, eftersom han såg poloträning som nyttig för soldaterna.

Under hans tid som regent nådde Tang sin höjdpunkt men mot slutet av den skakades dynastin av ett stort uppror som ledde till att han fick abdikera. Eftervärlden har fr.a. kritiserat honom för hans slösaktighet och för att ha favoriserat sin berömda konkubin Yang Guifei och hennes släktingar. Men det finns också kritiker som pekat på att han ibland försummade sina kejserliga plikter för att han ägnade sig åt polo.

Kvinnor spelade också polo under den här tiden, men det var fr.a. under Song (960–1279) som kvinnlig polo hade sin storhetstid. Det var dock inte alltid kvinnorna använde hästar. Det förekom också att de red på åsnor. Kvinnor hade en friare ställning under Tang och delar av Song jämfört med senare tider. Det är uppenbart att de polospelande kvinnorna från den här tiden fascinerar även dagens kineser eftersom man kan se dem som motiv inom nutida måleri, skulptur och broderi.

Polon försvann efterhand men spelades åtminstone fram till 1400-talet. Det är känt att tredje Mingkejsaren Yongle gärna tittade på polo och det finns en målning som visar hans sonson, kejsar Xuande, när denne ser ett framträdande med polo inne på palatsområdet.

En släkting till bowling

Under Tang fanns det också en form av sport, mushe, som hade vissa likheter med dagens bowling. Spelet finns beskrivet i en bok, *Mushetu*, som också anger reglerna. Man satte upp femton träkubbar som var avsmalnade vid toppen i ena änden av en bana. Sedan rullade man ett träklot i riktning mot dem. En intressant dimension av spelet var att på träkubbarna hade man skrivit tecken som speglade den konfucianska moralläran. Tio av kubbarna hade ett tecken i rött som representerade det goda beteendet t.ex. medmänsklighet, rätträdighet och pålitlighet, medan fem kubbar hade ett tecken i svart med sådant som man skulle undvika t.ex. högmod och girighet. Den som träffade kubbar med röda tecken vann, medan den som träffade dem med svarta förlorade. Spelet verkar ha försvunnit efter Tang eftersom det inte omnämns under senare dynastier.

Löpning, hopp och kast

I dagens friidrott, liksom i de olympiska spelen i antikens Grekland, ägnar man sig åt löpning, hopp och kast i olika former.

I antikens Kina träffade man på de mest berömda löparna i militära sammanhang. Framför dåtidens hästdragna stridsvagnar sprang nämligen förlöpare som helst skulle kunna springa lika fort som ekipagen. En bronstripod ”Lings tripod” från ca 1 000 f.Kr. tillkom sedan två personer ur kung Chengs följe, Ling och Fen, sprungit lika fort som kungens hästdragna vagn. För den belöning som de fick av kungen för sin prestation lät Ling gjuta tripoden med en inskription som beskriver varför den tillkommit.

En annan känd löparförmåga var Qing Ji, som levde omkring 500 f.Kr. Han skulle inte bara ha varit en kraftkarl utan motstycke och en som kunde fånga flygande fåglar med bara händerna, han kunde till och med springa ifrån ett fyrspann med hästar.

Hästar sägs också ha hamnat på efterkälken när ”Storögat” Yang, som levde på 400-talet e.Kr., var i farten. Då kejsare Xiaowen av Norra Weidynastin sökte officerare till ett fälttåg anmälde Yang sitt intresse, men blev först inte antagen. För att demonstrera sin kapacitet som löpare lät han knyta ett långt rep i håret och sedan sprang han så att repet stod rakt ut efter honom som en pil. Självklart blev han rekryterad.

I filosofiska verk som *Mo Zi* och *Xun Zi*, båda från De stridande staternas period (403–221 f.Kr.), finns beskrivet hur soldater fick springa långa sträckor med rustning och vapen som en del av den militära träningen. Andra verk från den här tiden talar om att de som var snabbfotade och duktiga i att hoppa högt och långt bildade ett eget kompani inom krigsmakten. Senare under Yuandynastin (1279–1368) tävlade man i löpning inom militären och de tre främsta fick silver och siden som pris.

Inom postväsendet värderades också förmågan att springa snabbt. Kurirer som avlöste varandra efter en viss sträcka sprang mellan de poststationer som fanns i nätverk runt om i landet. En författare från Songdynastin, Shen Kuo, säger att det fanns tre snabbhetsgrader för postväsendet: gångleverans, hästleverans och snabbfotad leverans. Löparna skulle alltså ha varit snabbare än hästarna.

När det gäller kast förekom det också inom den militära träningen i form av kast med tunga stenar. Annars verkar det som om kast mer handlade om att kasta med precision. Touhu, dvs. att kasta pil i en kruk, vas eller kann, förekom redan på 500-talet f.Kr. bland dåtidens överhet. Det handlade inte bara om att vara skicklig i att kasta prick utan var också förbundet med vissa riter som bl.a. framgår av ett avsnitt ur *Riternas bok* (*Liji*). Efterhand

Hästpolo var en populär sport under Tangdynastin. Här en väggmålning från prins Zhang Huais grav utanför Xi'an.

kom man att använda krukor som var specialtillverkade för touhu. Skickliga kastare kunde träffa prick även om de blundade, kastade baklänges eller t.o.m. kastade tre pilar samtidigt mot tre olika mål. Touhu förekommer på målningar både från Ming och Qing, så det kom att ha en mer än tvåtusenårig historia i Kina. Det sägs ha utvecklats ur bågskyttet och de riter som var förknippade med det. Båda handlar ju om att träffa ett mål med en pil. När det gäller bågskyttet hade det förstås även militär betydelse och det spelade en framträdande roll inte minst under de dynastier då Kina styrdes av folk från norr, allt från Liao (916–1125) till Qing (1644–1912).

En mer folklig variant av precisionskastning kallas för jirang. Ji betyder slå mot eller träffa och rang är ett skoliknande avlångt föremål av trä. Spelet gick till så att en rang stacks snett ner i marken och sedan gällde det att träffa den med en annan rang från en plats 30-40 steg längre bort. Precis som boule idag var det ett spel som var populärt bland lite äldre. Spelet förekom redan under Handynastin och så sent som under Qing spelades det fortfarande.

Olika former av tyngdlyftning

Stenkastning kunde som nämnts vara en del av den militära träningen. Under Qingdynastin förekom också stenlyft som

ett moment i de militära examina. Att lyfta tyngder var även en del av träningen i de stridskonster som kallas wushu i Kina, här i väst mer kända som kungfu. Man använde då bl.a. något som påminde om dagens skivstång. Stången var dock av trä och vikterna, som var fästa i ändarna av stången, bestod av stenar med hål. Stången lyftes med en hand eller båda händerna, men man kunde också utföra ”dans” med skivstången enligt vissa rörelsemönster.

I antikens Kina förekom också andra former av kraftprov. Militären hade t.ex. lyft av låsbom till stadspört (tuoguan) som en träningsmetod. Dåtidens stadsportar var stora och låsbommen hade förstås dimensioner och tyngd därefter. Konfucius påstås i vissa verk ha varit en kraftkarl som kunde lyfta just låsbommen till en stadspört.

En annan udda form av kraftprov var dinglyftning. Ding är ett rituellt bronskärl, vanligtvis trefotat, som tillverkats både i litet format och i väldigt stort – det tyngsta exemplaret som påträffats väger 875 kg. Både enhands- och tvåhandslyft förekom. Vid enhandslyft fattade man kärlet i foten och lyfte, vid tvåhands vände man kärlet upp och ner, tog tag i handtagen på dingens sidor och lyfte den över huvudet. Kända dinglyftare var kung Wu av Qin, som levde på 300-talet f.Kr. och Xiang Yu, som aspirerade

En av de många typer av gatuartister som uppträdde i det gamla Kina var tyngdlyftaren.

Det rituella bronskärllet ding kunde användas i en form av tyngdlyftning.

på makten när Qindynastin var på fallrepet i slutet av 200-talet f.Kr. För kung Wu gick det illa – han tappade dinggen på smalbenet. Benet bröts och kungen avled av skadorna.

Brottning

Andra kraftkarlar sysslade med brottning och det var förstås också något som man tränade inom militären. I den konfucianska klassikern *Riternas bok* omnämns just brottning vid sidan om bågskytte och vagnkörning som viktigt att ha färdigheter i. Brottning förekom både vid hovet och ute bland folket. Redan under Qindynastin (221–207 f.Kr.) hade man brottningsuppvisningar i det kejsrerliga palatset och det kom att fortsätta under senare dynastier. Under Tang och Song fanns det en speciell brottartrupp i palatset och flera Tangkejsare var förtjusta i brottning. En av dem brottades ofta själv med eunuckerna i palatsets park. Brottarna fungerade också som kejsarens livvakter under Song. Precis som inom fotbollen bildades det en organisation bland brottarna under den här tiden. Man hade regler och domare vid brottningsuppvisningarna. I huvudstaden under Södra Song, d.v.s. dagens Hangzhou, hölls en stor tävling med deltagare från hela landet. Vinnaren blev rikligt belönad och kunde till och med få en militär titel för sin insats.

Brottningsintresset nådde sin kulmen under Qing, då manchuerna, som traditionellt haft stort intresse för brottning, tog över Kina. Manchuerna hade goda relationer till mongolerna som också hade starka brottningstraditioner. Dessa båda folk hade varje år banketter tillsammans då man också hade brottningsstävlingar. Under kejsar Kangxi fanns en stor brottartrupp på 300 personer vid hovet som tävlade och hade uppvisningar. Kangxi hade själv som femtonåring haft stor nytta av en grupp unga brottare som hjälpte honom att bli av med en maktfullkomlig förmyndare genom att brotta ner denne vid en audiens.

Ute bland folket fanns också de som livnärde sig på brottningsuppvisningar. Kända platser i Peking där brottningsuppvisning förekom var t.ex. vid Dongsi, Xisi, Solens altare (Ritan) och Tianqiao.

Även kvinnliga brottare har förekommit åtminstone sedan 200-talet e.Kr. Under 1000-talet inbjöd en Songkejsare diverse folkliga artister till att visa upp sina konster mot belöning. Bland dem fanns också kvinnliga nakenbrottare, ett inslag som inte uppskattades av vissa i hans samtid. Den kände författaren Sima Guang kritiserade kejsaren och menade att han borde vara ett bättre föredöme

för sina undersåtar. Nakenbrottningen upphörde då men kvinnliga brottare förekom även under senare dynastier.

Dragkamp

Den som sett bilderna på Sveriges segrande lag i Stockholm 1912 vet att dragkamp en gång var en olympisk sport. I det gamla Kina förekom också dragkamp bl.a. inom militären som träning för sjöslag. En metod för att angripa fiendens skepp var att kasta en krok mot det och sedan försöka dra skeppet till en position där man kunde angripa dess besättning.

Dragkamp ackompanjerad av dundrande trummor och högljudda tillrop förekom både bland folket och vid hovet. Under Tangdynastin sägs den tidigare nämnde kejsaren Li Longji ha arrangerat en dragkampsuppvisning med ca tusen deltagare uppdelade på två lag inför inbjudna utländska sändebud. Genom att mobilisera tusen man som ackompanjerades av trummor och röster som dånade som åskan ska kejsaren ha uppnått sitt syfte, att sätta skräck i de främmande sändebuden.

Simning

Andra fysiska färdigheter som uppskattades av militären var simförmåga. I ett historiskt verk omtalas duktiga simmare från 900-talet som simmade under vattnet och fäste samman två av fiendens skepp med järnkedjor, så att de inte kunde navigera fritt.

Berömda för sin våghalsighet och för sina fysiska färdigheter i vattnet var de unga pojkar ur fiskarfamiljer, s.k. nongchaoer, som dök i de berömda höga tidvattensvågorna i Qiantangfloden utanför Hangzhou. De omnämns redan under Tang och de beskrivs också utförligt i litteraturen från Song. Men det fanns kritiker som menade att de var dumdristiga och gjorde sina uppvisningar bara för att tjäna pengar. En tid förbjöds deras aktiviteter men även under senare dynastier förekom de, även om det inte skedde i lika stor skala som under Song.

Om simning inte var förknippat så mycket med tävlan var flera andra aktiviteter i vatten det. Den kinesiska sport som slagit mest här i Sverige är, som ett tidigare nummer av *Kinarapport* visat, sannolikt drakbåtspaddling.

Konster på is

Manchuerna, som kom norrifrån och var vana vid jakt på is, åkte en form av skridsko som kallades wulahuazi. Under Qingdynastin hade de åtta baneren, som manchuernas orga-

niserat militären och samhället i, skridskouppvisningar varje år på sjöarna precis väster om Förbjudna staden i Peking.

Det kunde handla om 1 600 personer, 200 från vart och ett av de åtta baneren, som åkte i formationer genom tre portar som var uppställda på isen.

Andra aktiviteter på is var att åka kana utför en isbacke och försöka hålla sig på benen, eller att åka på en form av släde med medar av trä eller stål som drogs av en person. Man hade också tävlingar på is där två lag jagade och försökte fånga en boll som kastades upp i luften.

Även konståkning förekom. Olika rörelser och poser hade olika namn precis som i dagens konståkning.

Ovanstående är en provkarta på fysiska aktiviteter med anknytning till sport som förekommit i det gamla Kina, inte minst sådana som har vissa likheter med vad som utövats i väst. Det finns förstås mycket annat som skulle kunna tas upp, t.ex. de som går under samlingsnamnet stridskonster (wushu). Det är emellertid ett så omfattande ämne att det får behandlas i ett annat sammanhang.

Framställningen ovan är i huvudsak baserad på boken *Zhongguo chuandong tiyu (Kinas traditionella idrott)* av Feng Guochao.

Idrotten i det moderna Kina har bl.a. behandlats i följande artiklar av Bertil Lundahl i *Kinarapport*:

Jan-Ove Waldner – ”det ständigt gröna trädet”. s. 2–5, 3/2004.

Sömninga kineser vid EM i fotboll. s. 6–7, 3/2004.

Stora framgångar för Kina vid OS i Athen. s. 86–93, 4/2004

Kinesisk fotboll – ett inifrånperspektiv. s. 22–27, 2/2006

Dessutom finns:

David Alvgrim, Fotboll med förhinder. s. 28–29, 2/2006.

Bertil Lundahl, Drakbåttävlingar – från Miluofloden till Malmös kanaler (som behandlar en kinesisk sport som spridit sig runt om i världen. s. 14–18, 3/2006.

Bertil Lundahl är fil.dr i sinologi och har varit lärare, forskare och kursledare vid Institutionen för östasiatiska språk i Lund 1972–98. Han har skrivit ett stort antal artiklar om Kina för *Nationalencyklopedin*, lett ett 70-tal resor till Kina och är sedan 2004 redaktör för tidskriften *Kinarapport*.